

ГЕРОЙ, ПОЗБАВЛЕНИЙ ЗОЛОТОЇ ЗІРКИ

Перш ніж розповісти про життя й подвиги цієї людини, дозволимо собі зробити невеличкий відступ.

З перших літніх днів 1941-го року над Україною, обширами її степів, лісів і водних плес загриміли небачені бої. Наші війська, відчайдушне обороняючись, відступали, віддавали ворогові міста й села. Маловіри, пристосуванці втрачали надію. Патріоти ж, наче гартована сталь, накопичували сили й готували окупантам жорстоку поразку.

У досить складних умовах доводилось тоді діяти органам української розвідки й контррозвідки. Піонери розвідувально-диверсійної служби у ті часи змушені були покладатися тільки на себе, свій розум і хист. Першочерговим постало завдання добору та підготовки кваліфікованих кадрів, здатних професійно вирішувати свої обов'язки на окупованих територіях під прицілом вишколених фашистських спецслужб. Терміново створювалось спеціальне технічне й бойове оснащення.

Ось в яких екстремальних умовах у квітні 1942 року народжувалося 4-те управління НКВС УРСР. (Ми маємо намір розповісти широкому загалові про діяльність цього підрозділу під час війни і, зокрема, подамо розповіді про окремих розвідників. В редакційному портфелі — унікальний звіт цього розвідувального управління, який запропонуємо до друку вперше).

Вже 1942-го року через лінію фронту перейшло 2027 розвідників-одинаків (так їх тоді називали) та 595 розвідувальних груп. Люди йшли практично на вірну смерть. З німецьких тилів до наших повернулося тоді лише 408 розвідників та 34 групи. У числі тих, на чю долю випало стати першими бійцями невидимого фронту у найважчі місяці й роки Великої Вітчизняної війни, був і Микола Артурович Гефт. Про нього й мова нижче.

1. Правда і кривда

...«Я, Гефт Николай Артурович, сознавая свой долг по борьбе с немецким фашизмом, даю добровольное согласие работать по заданию советской разведки на оккупированной фашистами территории моей Родины и на территориях капиталистических государств, враждебных СССР.

Работая по заданию советской разведки я обещаю, не щадя своих сил, а если потребуется — и жизни, честно и добросовестно выполнять возложенные на меня обязанности, и в работе соблюдать строжайшую конспирацию.

Мне известно, что за умышленное невыполнение заданий, предательство, а равно разглашение своих деловых связей с советской разведкой, я буду объявлен врагом советского народа с вытекающими отсюда последствиями.

Николай Гефт. 23.06.42 г.».

Цей документ нескладно викласти українською мовою. Але ми вирішили подати його у тому ж вигляді, яким він був. З огляду хоча б на те, що форма і зміст подібних зобов'язань уніфіковані. Про згоду служити в радянській розвідці грузини й українці, німці й білоруси, татари й узбеки, як і всі представники багатонаціонального СРСР, писали виключно російською мовою.

Нічого немає незвичайного і в тому, що про свою згоду працювати на розвідку люди давали письмово. Традиція ця сягає у сиву давнину і притаманна усім розвідкам світу. Акцентуємо увагу на змісті останньої фрази, де йдеться, що в разі невиконання будь-якого пункту зобов'язання його автор готовий визнати себе ворогом радянського народу «з наслідками, що звідси випливають» (підкреслення наше).

Служити у розвідці — не одне й те ж, що висувати себе претендентом на місце кандидата в депутати будь-якого парламенту і давати при цьому безліч безвідповідальних обіцянок. Розвідка — справа серйозна. Тут людина несе величезне психологічне, моральне й фізичне навантаження і відповідальність. Тим паче, за сталінсько-беріївських часів. Погрози тоді не лишалися пустим звуком ані для авторів зобов'язань, ані для членів їхніх родин. Та вони не зважали на це, оскільки йшлося про найвищу мету — честь, свободу й процвітання своєї Вітчизни.

Власноручно написане зобов'язання міститься в особистій справі № 1619 (псевдонім «Золотников»), яка зберігалася в особливому фонді КДБ при Раді Міністрів УРСР. Розпочата вона 23.06.1942 року, закінчена 16.09.1945 року. Ось про що фрагментарне, неповно, але досить переконливо розповідають підшиті у ній документи.

Народився Микола Гефт у 1911 році в Одесі. Батько — Артур Готлібович, виходець з Козятина, що на Вінниччині, працював складачем у одній з одеських друкарень. Був учасником революції 1905 року, членом ВКП(б) з 1917-го. Під час громадянської війни призначався комісаром однієї з частин Бессарабської дивізії. Потім перебував на партійно-господарській роботі. Незадовго до війни — на Одеській залізниці. Чимось не сподобався партійно-каральним інстанціям і потрапив за ґрати. Вийшов недовго на волю, та окупанти виявились також немилосердними. Знову буцегарня. Втретє скуштував тюремної баланди вже після визволення Одеси від фашистів. Сину Миколі знадобились увесь його авторитет, наполегливість, хист, щоб витягнути батька з мурованих окупаційної та радянської «світлиць».

Не солодко довелось двом синам. А про їхню матір, Віру Йосипівну,

й казати не доводиться. Корінна одеситка, дбайлива домогосподарка, любляча матір і вірна дружина чимало зазнала горя, злиднів, поневірянь.

У приморському місті минули дитинство і юність. Навчався Микола у машинобудівному технікумі, водночас працюючи на виробництві складачем тракторів. Згодом закінчив кораблебудівний інститут. Далі — північний Архангельськ. Через кілька місяців — сонячний Туапсе, «Нафтофлот». Влаштувався спочатку судовим механіком, пізніше був призначений заступником головного інженера. Робота за фахом і уподобаннями повністю захопила Гефта. Політика його мало цікавила. Як сам засвідчив: ні членом ВЛКСМ, тим паче членом ВКП(б) ніколи не був. Не заслужив і орденів. Найвища відзнака — премія, виділена згідно з постановою Раднаркому СРСР.

Звичайна кар'єра кваліфікованого фахівця, наповнена службовими радощами та прикрощами, й сімейним затишком, який створила дружина Ганна Микитівна. Хто знає: так би й прожив відміряний вік, коли б не війна. З її початком Гефта після мобілізації направили в управління флоту до Одеси. Йому доручили встановлювати озброєння на кораблях. Того вимагала ситуація. А тут, як грім з ясного неба. Німець? Значить, потенційний фашистський прислужник. Геть з роботи! Разом із сім'єю його висилають у жовтні 1941 року аж у поселення Аул Семипалатинської області Казахстану. Так безпечніше, спокійніше.

Як сприйняв кривду? З цього приводу прилюдних висловлювань Гефта немає. Мабуть, навчився мовчати, хоча й не міг не знати, як безжально виселяли німецькі сім'ї із західних кордонів України. Безумовно, читав і чув про сфальсифіковані судові процеси над представниками національних меншин. Давалися, безперечно, взнаки й прискіпливі погляди, ехидні репліки деяких «суперпатріотів». Терпів. Біль і гнів він, як і багато інших, тримав у собі.

Коли фашистська Німеччина здійснила підступний напад на нашу країну, він забув кривду в ім'я правди. Знав бо добре, що несе гітлерівська чума усьому людству, йому особисто, його родині. Попри всі несправедливості він залишався патріотом своєї Вітчизни. Направляють до Челябінська на будівництво металургійного комбінату. Працював у будзагоні № 1. Совість гірше втоми: недоїдання мучили зранену душу. «Я навіть не можу собі уявити, як з'явлюся на очі своїм друзям по закінченні війни. Мене запитують, де ж це ти пропадав, а я змушений буду відповісти, що був у тилу. І соромно мені стане дуже. Бо не зміг у лавах Радянської Армії брати участь у знищенні гітлерівських бандитів, зберіг своє життя за рахунок інших» (з листа братові Олександрю).

Що ж наштовхнуло органи розвідки звернути увагу на Гефта? Лист братові? Не таємниця, що листування висланих німців ретельно вивчалось відповідними органами. Ймовірно, що тривалий час до нього самого, його сім'ї, друзів досить прискіпливо приглядалися, вивчали коло його інтересів, зв'язки в Одесі та Миколаєві, обізнаність з роботою портів у містах

Чорноморського узбережжя та багато інших, на перший погляд, несуттєвих деталей. Знали про відмінне володіння ним російською, добре українською і німецькою мовами. Врахували, що сім'я, яку він дуже любив, перебувала на радянській території...

До того ж приваблива зовнішність. В особистій справі збереглася фотографія Миколи Артуровича. Правильні риси обличчя, вольове підборіддя, насторожений погляд. Він сам якимось напівжартома розповідав, що в Одесі його з братом вважали чи то за євреїв, чи то за німців.

Отож «оглядини» відбулися. Заступник начальника 1-го управління НКВС УРСР лейтенант держбезпеки Задоя з чистою совістю міг написати керівництву: «Всебічно розвинений, вольовий, сміливий, кмітливий, енергійний, фізично здоровий». Він рекомендував залучити свого візаві до виконання розвідувальних завдань у ворожому тилу. Невдовзі відбулися і «заручини», наслідком яких стало цитоване вже «зобов'язання» і «перевернення» Гефта в Золотникова. Під цим прізвищем став курсантом розвідшколи в м. Енгельсі Саратовської області.

Навчався Микола Артурович охоче, навіть жадібно. Прискіпливо опановував варіанти виходу в тил ворога, уточнював до дрібниць усі можливі ситуації. Багато часу віддавав читанню політичної й художньої літератури, спеціальним дисциплінам. Начальство спочатку вельми здивувалося, одержавши від новобранця незвичайне прохання: по змозі виділити зайву пару трусів, щоб можна було серйозно займатись спортом.

Напружений розпорядок життя й навчання, думи про прийдешнє не могли перебороти хвилювання за дружину, діток. На щастя, командування іноді дозволяло посилати письмові звісточки рідним, забороняючи, певна річ, повідомляти про свою справжню роботу. Відповіді також надходили на вигадану адресу. На початку 1943 року Микола Артурович одержав від своїх листа. Дружина повідомляла про нехитрі сімейні радощі. Наприкінці вона сповіщала: «Все йде по-старому. Звичайно, було б дуже добре, коли б ти приїхав до нас, або я до тебе хоч на пару днів. Всі ми за тобою дуже скучили. Колінько, можливо, ти зумієш дістати там хоч пару цукерок, а то ми, особливо діти, за ними нудьгуємо. Пиши, рідний мій. Міцно, міцно тебе цілуємо, цілуємо багато разів. Твої Аня, Коля, Вова».

Одержавши листа, Гефт став діяти. Невдовзі начальство читало донесення: «О 15-й год. 45 хв. Золотников вийшов з дому, маючи при собі пакунок. Прийшов на базар, походив, розпитуючи ціни. Потім підійшов до прилавка, розгорнув пакунок і став продавати хліб (1,5 кг), оцінивши його в 100 крб. На виручені гроші купив цукерок». Коментарі як кажуть, зайві.

Викладачі курсантом були задоволені. Один з них, лейтенант Кукес, у щоденнику оперативної підготовки Золотникова зробив красномовний запис: «У процесі занять підтвердилась думка про його нахил до розвідувальної роботи і наявність відповідних здібностей для цього. Засвоюваність теми відмінна, ставлення до занять у вищій мірі сумлінне й серйозне. Це дає впевненість в його працездатності й показує бажання

набути певних знань і навичок для успішної роботи на окупованій території».

Паралельно йшло відпрацювання «легенди» після прибуття до Одеси, бо саме туди його посилало командування. Великих розбіжностей між дійсним життєписом і вигадкою у ній не було. До вислання в Аул повідомляти все так, як відбувалося. Лише не згадувати про вищу освіту. Де сім'я — точно не знає. Від друзів дізнався, що дружину більшовики кудись вивезли. В Аулі працював мотористом колгоспного млина. Потім по мобілізації потрапив на будівництво металургійного комбінату. Капітаном Логіновим завербований для розвідувальної служби в німецькому тилу і направлений на навчання у м. Кам'янськ.

Погодився, щоб помирितись більшовикам за поневіряння, потрапити до рідних і, чистосердечно у всьому зізнавшись німецьким властям, узяти участь у будівництві нового життя у могутньому «фатерлянді». А завдання таке: збирати інформацію про кількість військових німецьких кораблів, що стоять на рейді.

Наче все просто, логічно. Правда, Гефт-Золотніков діставав набагато більші повноваження: з'ясувати наявність керівних, адміністративних і каральних органів, зібрати відомості про зрадників, роботу промисловості, торгівлі, купівельну спроможність населення. «Прощупати» політичні настрої одеситів та багато іншого.

Все було продумано, відшліфовано, відрепетовано. За винятком одного: як бути і діяти не у вигаданій, а в реальній обстановці? Згодом з'ясувалося, що вона продиктувала нагальну необхідність відійти від шаблонів та багатьох пунктів інструкції.

...Глибокої ночі 13 червня 1943 року з Ростовського аеродрому вилетів «Дуглас» з одним лише пасажиром. З рюкзаком та парашутним спорядженням той сидів біля віконця й пильно вдивлявся у темінь. Десять годин пролунала команда: «До виходу». Біля люка з'явився другий пілот. Відкрив його, підняв вгору великого пальця, потім поклав руку на плече пасажира і злегка підштовхнув його до виходу.

Гефт на хвильку заплющив очі й стрибнув у темне провалля...

(Далі буде)

**Віктор КАВА, член Спілки письменників України,
Володимир ПОПИК, полковник,
радник голови Служби безпеки України**